

MUHANDISLIK

& IQTISODIYOT

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

No1

2026
yanvar

Milliy nashrlar

OAK: <https://oak.uz/pages/4802>

05.00.00 – Texnika fanlari

08.00.00 – Iqtisodiyot fanlar

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB[™]
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

OpenAIRE

ROAD

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

BASE

Crossref

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN: 3060-463X

РЭУ.РФ
РОССИЙСКИЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ Г.В. ПЛЕХАНОВА
ТАШКЕНТСКИЙ ФИЛИАЛ

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Elektron nashr, 114 sahifa.
2026-yil, yanvar

Bosh muharrir:

Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

Bosh muharrir o'rinbosari:

Shakarov Zafar G'afarovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

Tahrir hay'ati:

Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor

Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nasimov Dilmurod Abdulloevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,

Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent

Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Botirali Roxataliyevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor

Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD

Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)

Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.

Yusupov Maxamadamin Abduxamidovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor

Kalonova Moxigul Baxritdinovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent

Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor.

Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Norboyev Odil Abrayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

- 05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
- 05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
- 05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
- 05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
- 05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
- 05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
- 05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
- 05.01.07 – Matematik modellash
- 05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
- 05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
- 05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
- 05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
- 05.04.01 – Telekommunikatsiya va kompyuter tizimlari, telekommunikatsiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
- 05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
- 05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
- 05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
- 05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
- 05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
- 05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
- 05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
- 10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
- 10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti
- 08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 – Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 – Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 – Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 – Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 – Marketing
- 08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 – Menejment
- 08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK

Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

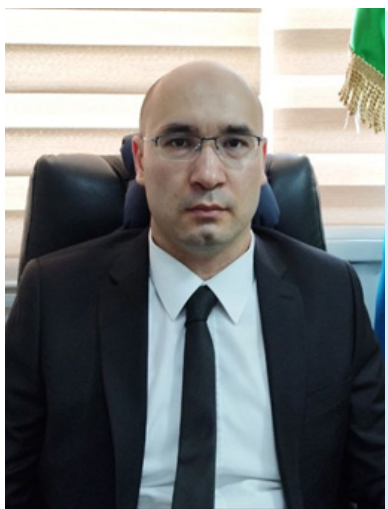
Hamkorlarimiz:

1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ И ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНОГО ТРАНСПОРТА УЗБЕКИСТАНА.....	26
Каракулов Фарход Зайпудинович	
TRANSPORT TIZIMIGA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI JORIY ETISH VA TAKOMILLASHTIRISH USULLARI	33
Bababekova Gulchexra Baxtiyarovna	
QURILISH MATERIALLARI ISHLAB CHIQUARUVCHI KORXONALARNING SIFAT MENEJMENTI TIZIMINI BAHOLASH	38
Achilov Ilmurad Nematovich	
TURIZM OBYEKTLARINI RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA RIVOJLANTIRISHNING TASHKILIY-IQTISODIY MEKANIZMLARI.....	45
Toshtemirov Xojiakbar Qahramon o'g'li	
КАЧЕСТВО КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ БАНКОВ УЗБЕКИСТАНА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПРОБЛЕМНЫХ КРЕДИТОВ	51
Алиева Сусанна Сейрановна	
ВЛИЯНИЕ ЛИБЕРАЛИЗАЦИИ И РЫНОЧНЫХ МЕХАНИЗМОВ НА РАЗВИТИЕ ОВЦЕВОДСТВА И КАРАКУЛЕВОДСТВА В ГЛОБАЛЬНОМ МАСШТАБЕ	58
Нуриллаев Жамолиддин Ярашевич	
BARQAROR INVESTITSİYALAR: IQTISODIYOTDAGI ROLI VA DOLZARBLIGI	65
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna	
KRAUDFANDING – BARQAROR RIVOJLANISHNI AMALGA OSHIRISH UCHUN INNOVATSION MOLIYAVIY VOSITA SIFATIDA.....	71
Ashurova Oltin Yuldashevna	
FUQAROLIK JAMIYATI INSTITUTLARINI DAVLAT TOMONIDAN QO'LLAB-QUVVATLASHDA MOLIYAVIY BOSHQARUV SAMARADORLIGINI OSHIRISH MASALALARI.....	78
Xusanova Gulsum Baxtiyorovna	
QISHLOQ XO'JALIGI MAHSULOTLARI UCHUN BARQAROR BREND QIYMATINI SHAKLLANTIRISH STRATEGIYALARI	84
Bekmurod Davlatmurotovich Ollaberganov, Zilola Baxramovna Abdikarimova	
TADBIRKORLIK SUBYEKTLARI INVESTITSION JOZIBADORLIGINI OSHIRISHDA KORPORATIV BOSHQARUVNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	89
Atajanov Kamal Atavayevich	
AVTOTRANSFORMATORLARNING TASHQI MAGNIT MAYDONINING MATEMATIK MODELI	96
Pirmatov Nurali Berdiyarovich, Bekishev Allabergen Yergashevich, Baxriddinov Begzod Alibek o'g'li	
O'ZBEKISTON VA JAHON AMALIYOTIDA BUDJET MUASSASALARIDA BUXGALTERIYA HISOBINING RIVOJLANISHIGA RETROSPEKTIV TAHLIL	101
Berdiyev Toshkenboy Panjiyevich	
TIJORAT BANKLARIDA MUAMMOLI KREDITLARNI BOSHQARISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH: RISKGA ASOSLANGAN YONDASHUV VA AMALIY MEKANIZMLAR	108
Tojiyev Sardor Dilmurod o'g'li	

TIJORAT BANKLARIDA MUAMMOLI KREDITLARNI BOSHQARISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH: RISKGA ASOSLANGAN YONDASHUV VA AMALIY MEXANIZMLAR

Tojiyev Sardor Dilmurod o'g'li

Toshkent amaliy fanlar universiteti

“Bank va moliya” kafedrası assistenti

Email: sardortadziev5@gmail.com

ORCID: 0009-0001-9794-4969

Annotatsiya. Ushbu maqolada tijorat banklarida muammoli kreditlarni boshqarish tizimini takomillashtirish masalalari riskga asoslangan yondashuv nuqtayi nazaridan tahlil qilinadi. Tadqiqotda muammoli kreditlar shakllanishiga ta'sir etuvchi ichki va tashqi risk omillari aniqlanib, ularni boshqarishning zamonaviy mexanizmlari ko'rib chiqiladi. Kredit risklarini erta aniqlash, baholash va monitoring qilish jarayonlarining ahamiyati asoslab beriladi. Shuningdek, muammoli kreditlar bilan ishlashda restrukturizatsiya va undirish mexanizmlarini takomillashtirishning amaliy jihatlari yoritiladi. Tadqiqot natijalari tijorat banklarida kredit portfeli sifatini oshirish va moliyaviy barqarorlikni mustahkamlashga qaratilgan ilmiy xulosalar va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: muammoli kreditlar, kredit risklari, riskga asoslangan yondashuv, kredit portfeli, bank barqarorligi, risk-menejment.

Abstract. This article examines the issues of improving the management system of non-performing loans in commercial banks based on a risk-based approach. The study identifies internal and external factors influencing the formation of non-performing loans and analyzes modern mechanisms for managing credit risks. Special attention is given to early identification, assessment, and monitoring of credit risks as key elements of effective credit risk management. Practical aspects of loan restructuring and recovery processes are also considered in relation to borrowers' risk levels. The findings of the study contribute to improving the quality of loan portfolios and enhancing the financial stability of commercial banks.

Keywords: non-performing loans, credit risk, risk-based approach, loan portfolio, banking stability, risk management.

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы совершенствования системы управления проблемными кредитами в коммерческих банках на основе риск-ориентированного подхода. В исследовании выявлены внутренние и внешние факторы, влияющие на формирование проблемных кредитов, а также проанализированы современные механизмы их управления. Особое внимание уделено вопросам раннего выявления, оценки и мониторинга кредитных рисков. Освещаются практические аспекты реструктуризации и взыскания проблемной задолженности с учетом уровня риска заемщиков. Результаты исследования направлены на повышение качества кредитного портфеля коммерческих банков и укрепление их финансовой устойчивости.

Ключевые слова: проблемные кредиты, кредитные риски, риск-ориентированный подход, кредитный портфель, финансовая устойчивость банков, риск-менеджмент.

KIRISH

Hozirgi globallashuv va moliyaviy bozorlarning beqarorlashuvi sharoitida tijorat banklari faoliyatida kredit portfeli sifati bank barqarorligining asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, muammoli kreditlar ulushining oshishi banklarning likvidlik holatiga, kapital yetarliligiga va umumiy moliyaviy barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. So'nggi yillarda makroiqtisodiy noaniqliklar, inflyatsion bosim, qarz oluvchilarning to'lovga layoqatidagi pasayish hamda tashqi iqtisodiy xatarlar muammoli kreditlar hajmining ortishiga sabab bo'layotgani mazkur masalani bank tizimi uchun dolzarb muammoga aylantirmoqda.

Shu nuqtayi nazardan, tijorat banklarida muammoli kreditlarni samarali boshqarish tizimini takomillashtirish, ayniqsa riskga asoslangan yondashuvni joriy etish alohida ahamiyat kasb etadi. An'anaviy kredit nazorati usullari zamonaviy moliyaviy xatarlarni to'liq qamrab ololmayotgani sababli kredit risklarini erta aniqlash, baholash va oldini olishga qaratilgan mexanizmlarni rivojlantirish zarurati kuchaymoqda. Riskga asoslangan yondashuv kredit portfelini segmentatsiyalash, qarz oluvchilarning moliyaviy holatini chuqur tahlil qilish va muammoli kreditlar bilan ishlashning tizimli mexanizmlarini shakllantirish imkonini beradi.

Mazkur ilmiy maqolada tijorat banklarida muammoli kreditlarni boshqarish tizimini takomillashtirish masalalari riskga asoslangan yondashuv nuqtayi nazaridan tahlil qilinib, amaliy mexanizmlarni rivojlantirish bo'yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqiladi. Bu esa bank tizimining barqarorligini mustahkamlash hamda kredit faoliyati samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Tijorat banklarida kredit risklarini boshqarish va muammoli kreditlar bilan ishlash masalalari moliyaviy risk-menejment nazariyasining markaziy yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. J. Hull o'z tadqiqotlarida bank faoliyatida kredit risklari, bozor risklari va operatsion risklar o'zaro chambarchas bog'liqligini asoslab, risklarni integratsiyalashgan boshqarish muammoli kreditlar ulushini kamaytirishda muhim ahamiyat kasb etishini ta'kidlaydi [1]. P. Jorion esa kredit risklarini miqdoriy baholashda Value at Risk konsepsiyasining bank portfellarini stress sharoitlarida tahlil qilishdagi rolini yoritib, riskga asoslangan yondashuvning amaliy ustunliklarini ko'rsatib beradi [2].

Kredit risklarini tizimli boshqarish masalalari R. Crouhy, D. Galai va M. Mark tadqiqotlarida chuqur tahlil qilingan bo'lib, mualliflar kredit portfelini diversifikatsiyalash va risk limitlari belgilash muammoli kreditlarning oldini olishda muhim mexanizm ekanini asoslab beradi [3]. Basel Committee on Banking Supervision tomonidan ishlab chiqilgan hujjatlarda esa kredit risklarini boshqarish bank nazoratining ustuvor yo'nalishi sifatida belgilangan bo'lib, muammoli kreditlarni erta aniqlash va monitoring qilish mexanizmlarining ahamiyati alohida ta'kidlanadi [4], [5].

Shuningdek, Basel II talablariga bag'ishlangan tadqiqotlarda kapital yetarliligi va kredit risklari o'rtasidagi bog'liqlik muammoli kreditlar darajasiga bevosita ta'sir ko'rsatishi ilmiy jihatdan asoslangan [6]. M. Power risk-menejmentni faqat moliyaviy vosita sifatida emas, balki institutsional boshqaruv mexanizmi sifatida talqin qilib, risklarni noto'g'ri baholash banklarda tizimli muammolarni keltirib chiqarishini qayd etadi [7].

J. Sinkey tijorat banklari moliyaviy boshqaruvi doirasida muammoli kreditlar bank daromadliligi va likvidligiga jiddiy tahdid solishini ta'kidlab, kredit siyosatini riskga asoslangan yondashuv bilan uyg'unlashtirish zarurligini ko'rsatadi [8]. E. Altman va A. Saunders kredit risklarini baholash bo'yicha uzoq muddatli tadqiqotlarida muammoli kreditlarni prognozlash modellari evolyutsiyasini tahlil qilib, scoring va ichki reyting tizimlarining ahamiyatini asoslab beradi [9]. A. Saunders va M. Cornett esa moliyaviy institutlarda riskga asoslangan boshqaruv modeli bank barqarorligini ta'minlashning eng samarali yondashuvi ekanini ilmiy jihatdan asoslab beradi [10].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda tijorat banklarida muammoli kreditlarni boshqarish tizimini riskga asoslangan yondashuv asosida tahlil qilish uchun asosan ikkilamchi va birlamchi ma'lumotlardan foydalanildi. Ikkilamchi ma'lumotlar tijorat banklarining ochiq moliyaviy hisobotlari, Markaziy bankning rasmiy statistik axborotlari, bank nazorati va risk-menejmentiga oid normativ-huquqiy hujjatlar hamda xalqaro moliyaviy institutlar tomonidan e'lon qilingan tahliliy sharhlardan olindi. Birlamchi ma'lumotlar esa bank mutaxassislari bilan o'tkazilgan ekspert so'rovlar va ichki kredit jarayonlariga oid amaliy kuzatuvlar asosida shakllantirildi. Olingan ma'lumotlarni tahlil qilishda taqqoslash, dinamik tahlil, strukturaviy tahlil hamda risk indikatorlari asosida baholash usullaridan foydalanildi. Shuningdek, muammoli kreditlar ulushi, kredit portfeli sifati va kredit risklari o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash uchun statistik guruhlash va mantiqiy tahlil usullari qo'llanildi. Ushbu metodologik yondashuv tadqiqot natijalarining ishonchlilikini ta'minlashga xizmat qiladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tijorat banklarida muammoli kreditlarni boshqarish tizimi bank faoliyatining eng murakkab va mas'uliyatli yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Kredit portfelida muammoli kreditlar ulushining oshishi bank daromadlilikining pasayishi, kapital yetarililigining zaiflashuvi va likvidlik xatarlarining kuchayishiga olib keladi. Shu sababli muammoli kreditlarni faqatgina mavjud qarzdorlikni undirish nuqtayi nazaridan emas, balki ularni yuzaga keltiruvchi risk omillarini aniqlash, baholash va oldini olish mexanizmlari orqali boshqarish zarurati yuzaga keladi. Riskga asoslangan yondashuv aynan ushbu vazifalarni kompleks tarzda amalga oshirish imkonini beradi.

Muammoli kreditlarning shakllanishi bir qator ichki va tashqi omillar bilan bog'liq. Ichki omillar qatoriga kredit siyosatining yetarlicha asoslanmaganligi, qarz oluvchilarni baholashda zaif risk-analiz, kredit monitoringining sustligi hamda kreditlash jarayonida axborot assimetriyasining yuqori darajasi kiradi. Tashqi omillar esa makroiqtisodiy beqarorlik, inflyatsiya darajasining o'sishi, foiz stavkalarining keskin o'zgarishi, real sektor subyektlarining moliyaviy holati yomonlashuvi va tashqi iqtisodiy shoklar bilan izohlanadi. Ushbu omillarning o'zaro ta'siri muammoli kreditlar ulushining ortishiga zamin yaratadi.

Riskga asoslangan yondashuv muammoli kreditlarni boshqarishda an'anaviy yondashuvlardan tubdan farq qiladi. An'anaviy modelda muammoli kreditlar asosan kechiktirilgan to'lovlar yuzaga kelgandan so'ng aniqlanadi va reaktiv choralar ko'riladi. Riskga asoslangan yondashuvda esa kredit risklari kredit ajratish bosqichidan boshlab doimiy monitoring qilinadi, potensial muammoli kreditlar erta bosqichda aniqlanadi va profilaktik choralar qo'llaniladi. Bu yondashuv kredit portfelining umumiy sifatini yaxshilashga va muammoli kreditlar hajmini kamaytirishga xizmat qiladi (1-jadval).

1-jadval. Tijorat banklarida muammoli kreditlarni shakllantiruvchi asosiy risk omillari va ularni boshqarish mexanizmlari¹ [11]

Risk omillari guruhi	Muammoli kreditlarga ta'siri	Riskga asoslangan boshqarish mexanizmlari
Qarz oluvchining moliyaviy holati	To'lov qobiliyatining pasayishi, kechiktirilgan to'lovlar ulushining oshishi	Moliyaviy koeffitsiyentlar tahlili, pul oqimlari prognozi, ichki reyting tizimi
Kreditlash jarayonidagi kamchiliklar	Kredit sifati pastlashuvi, noto'g'ri qarorlar qabul qilinishi	Skoring modellarini takomillashtirish, risk-limitlar belgilash
Makroiqtisodiy omillar	Inflyatsiya va foiz stavkalari o'zgarishi natijasida qarz yukining oshishi	Stress-testlash, sohaviy risklarni baholash
Kredit monitoringining sustligi	Muammoli kreditlarni kech aniqlash	Riskga asoslangan monitoring, avtomatlashtirilgan nazorat tizimlari
Restrukturizatsiya mexanizmlarining samarasizligi	Kredit yo'qotishlarining ortishi	Individual restrukturizatsiya rejasi, risk segmentatsiyasi

Jadvalda keltirilgan ma'lumotlar tijorat banklarida muammoli kreditlar shakllanishiga ta'sir etuvchi asosiy risk omillarini tizimli ravishda yoritib beradi hamda ularni boshqarishning riskga asoslangan mexanizmlarini ochib beradi. Tahlil shuni ko'rsatadiki, muammoli kreditlarning yuzaga kelishida eng muhim omillardan biri qarz oluvchilarning moliyaviy holati bilan bog'liq bo'lib, ayniqsa pul oqimlarining beqarorligi va moliyaviy koeffitsiyentlarning yomonlashuvi kredit majburiyatlarini o'z vaqtida bajarilmasligiga olib keladi. Jadvalda ushbu riskni kamaytirish uchun ichki reyting tizimlari va pul oqimlarini prognozlash mexanizmlarining qo'llanilishi muhim ekani ko'rsatilgan.

Shuningdek, kreditlash jarayonidagi kamchiliklar, xususan, skoring modellarining yetarli darajada takomillashmaganligi kredit risklarini noto'g'ri baholashga sabab bo'lishi mumkin. Bu holat kredit portfeli sifatining pasayishiga olib keladi. Makroiqtisodiy omillar, jumladan inflyatsiya va foiz stavkalari o'zgarishi qarz oluvchilarning moliyaviy yukini oshirib, muammoli kreditlar ulushini ko'paytiradi. Shu bois stress-testlash va sohaviy risklarni baholash muhim ahamiyat kasb etadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, riskga asoslangan yondashuvni samarali joriy etish uchun kredit risklarini identifikatsiya qilish tizimi markaziy o'rin tutadi. Kredit risklarini aniqlash jarayonida qarz oluvchining moliyaviy holati, pul oqimlari barqarorligi, biznes modeli, bozor konyunkturasi hamda sohaviy risklar kompleks tarzda baholanadi. Ayniqsa, qarz oluvchining real daromad manbalari va ularning kredit majburiyatlarini qoplash imkoniyati chuqur tahlil qilinishi lozim. Ushbu jarayonda moliyaviy koeffitsiyentlar bilan bir qatorda sifat ko'rsatkichlari ham inobatga olinadi.

1 Muallif ishlanmasi

Muammoli kreditlarni boshqarishda risklarni baholash mexanizmlari alohida ahamiyatga ega. Kredit risklarini baholashda ichki reyting tizimlari, skoring modellari va stress-testlash usullaridan foydalanish banklarga kredit portfelidagi zaif segmentlarni aniqlash imkonini beradi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, risklarni to'g'ri baholamagan banklarda muammoli kreditlar ulushi yuqori bo'lib, kredit yo'qotishlari sezilarli darajada oshadi. Shu sababli riskga asoslangan baholash mexanizmlarini takomillashtirish bank risk-menejmentining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi.

Muammoli kreditlar bilan ishlashda kredit monitoringi tizimi ham muhim rol o'ynaydi. Samarali monitoring qarz oluvchining moliyaviy holatidagi salbiy o'zgarishlarni erta aniqlashga yordam beradi. Monitoring jarayonida to'lov intizomi, pul oqimlari dinamikasi, shartnoma shartlariga rioya etilishi va biznes faoliyatidagi o'zgarishlar muntazam tahlil qilinadi. Riskga asoslangan monitoring tizimi kredit portfelini risk darajasiga qarab segmentatsiyalash orqali resurslardan samarali foydalanish imkonini beradi.

Muammoli kreditlarni boshqarishda amaliy mexanizmlardan biri sifatida restrukturizatsiya jarayonlari alohida ahamiyatga ega. Restrukturizatsiya qarz oluvchining real moliyaviy imkoniyatlarini hisobga olgan holda kredit shartlarini qayta ko'rib chiqishni nazarda tutadi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, iqtisodiy jihatdan asoslangan restrukturizatsiya muammoli kreditlarning to'liq yo'qotishga aylanishining oldini oladi va bank zararlarini minimallashtiradi. Biroq ushbu mexanizm noto'g'ri qo'llanilganda kredit intizomini susaytirishi mumkin, shu bois riskga asoslangan mezonlar asosida amalga oshirilishi zarur.

Muammoli kreditlarni undirish mexanizmlari ham riskga asoslangan yondashuv doirasida takomillashtirilishi lozim. Kreditni undirish jarayonida faqat majburiy choralar emas, balki muzokaralar, muqobil kelishuvlar va aktivlarni boshqarish usullaridan foydalanish samaradorlikni oshiradi. Tahlillar ko'rsatishicha, undirish strategiyasini qarz oluvchining risk darajasiga moslashtirish banklarning yo'qotishlarini kamaytiradi. Bu esa muammoli kreditlar bilan ishlashda individual yondashuvning muhimligini tasdiqlaydi.

Riskga asoslangan yondashuvni joriy etishda bank ichki boshqaruv tizimining roli ham beqiyosdir. Kredit risklarini boshqarish bo'yicha aniq vakolatlar taqsimoti, ichki nazorat mexanizmlarining samaradorligi va mas'uliyatli qaror qabul qilish tizimi muammoli kreditlar darajasini pasaytirishga xizmat qiladi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ichki boshqaruv tizimi kuchli bo'lgan banklarda muammoli kreditlar ulushi nisbatan past bo'ladi.

Shuningdek, axborot texnologiyalaridan foydalanish muammoli kreditlarni boshqarishda yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Raqamli monitoring tizimlari, avtomatlashtirilgan risk baholash modellari va ma'lumotlar bazalarining integratsiyasi kredit risklarini tezkor aniqlashga imkon beradi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, raqamli texnologiyalarni faol joriy etgan banklarda muammoli kreditlar bilan ishlash samaradorligi yuqoriroq bo'lmoqda.

Umuman olganda, tijorat banklarida muammoli kreditlarni boshqarish tizimini takomillashtirish riskga asoslangan yondashuvni kompleks joriy etishni talab qiladi. Kredit risklarini erta aniqlash, baholash, monitoring qilish va ularga mos amaliy mexanizmlarni qo'llash bank tizimining barqarorligini mustahkamlashga xizmat qiladi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, riskga asoslangan yondashuv muammoli kreditlarni boshqarishda eng samarali strategiyalardan biri bo'lib, bank faoliyatining uzoq muddatli barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytganda, tijorat banklarida muammoli kreditlarni boshqarish tizimini takomillashtirish bank tizimining moliyaviy barqarorligini ta'minlash, kredit resurslaridan samarali foydalanish va real sektorni sog'lom moliyalashtirish nuqtayi nazaridan strategik ahamiyatga ega masala hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, muammoli kreditlarning ko'payishi nafaqat banklarning daromadlilikiga, balki butun moliya tizimining barqaror faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, makroiqtisodiy beqarorlik, qarz oluvchilarning moliyaviy holatidagi o'zgarishlar va kredit risklarini yetarli darajada baholamaslik muammoli kreditlar shakllanishining asosiy omillari sifatida namoyon bo'lmoqda.

Riskga asoslangan yondashuvni muammoli kreditlarni boshqarish tizimining markaziga qo'yish banklarga kredit risklarini erta aniqlash, ularni baholash va oldini olish imkonini beradi. Ushbu yondashuv kredit portfelini sifat jihatidan yaxshilash, yo'qotishlarni minimallashtirish va bank kapitalining barqarorligini mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, riskga asoslangan boshqaruv tizimi kreditlash jarayonida qaror qabul qilish sifatini oshiradi va bank faoliyatida uzoq muddatli barqarorlikni ta'minlashga zamin yaratadi.

Sohani rivojlantirish nuqtayi nazaridan, tijorat banklarida kredit risklarini baholash va monitoring qilish tizimlarini zamonaviy talablar asosida qayta ko'rib chiqish zarur. Qarz oluvchilarning moliyaviy holatini baholashda faqat tarixiy ko'rsatkichlar bilan cheklanib qolmasdan, ularning kelajakdagi pul oqimlari, biznes modeli va bozor konyunkturasi bilan bog'liq risklarni chuqur tahlil qilish muhimdir. Shuningdek, muammoli kreditlar bilan ishlashda restrukturizatsiya va undirish mexanizmlarini iqtisodiy jihatdan asoslangan, individual yondashuv asosida qo'llash banklar uchun yanada samarali natijalar beradi. Bank ichki boshqaruv tizimini

mustahkamlash, risk-menejment bo'yicha xodimlar malakasini oshirish va raqamli texnologiyalarni keng joriy etish ham muammoli kreditlar darajasini pasaytirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Umuman olganda, muammoli kreditlarni boshqarish tizimini riskga asoslangan yondashuv asosida takomillashtirish tijorat banklarining kredit faoliyatini yanada barqaror, shaffof va samarali qilish imkonini beradi. Bu esa nafaqat bank tizimining mustahkamlanishiga, balki iqtisodiyotning real sektorini moliyalashtirish samaradorligini oshirishga ham xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. J. Hull. Risk Management and Financial Institutions. – Hoboken: John Wiley & Sons, 2018. – 760 p.
2. P. Jorion. Value at Risk: The New Benchmark for Managing Financial Risk. – New York: McGraw-Hill, 2007. – 592 p.
3. R. Crouhy, D. Galai, M. Mark. The Essentials of Risk Management. – New York: McGraw-Hill, 2014. – 480 p.
4. Basel Committee on Banking Supervision. Sound Practices: The Management and Supervision of Credit Risk. – Basel: BIS, 2000. – 48 p.
5. Basel Committee on Banking Supervision. Principles for the Management of Credit Risk. – Basel: BIS, 2000. – 33 p.
6. Basel Committee on Banking Supervision. International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. – Basel: BIS, 2006. – 347 p.
7. M. Power. The Risk Management of Everything. – London: Demos, 2004. – 156 p.
8. J. Sinkey. Commercial Bank Financial Management. – New Jersey: Prentice Hall, 2002. – 936 p.
9. E. Altman, A. Saunders. Credit Risk Measurement: Developments over the Last 20 Years. – Journal of Banking & Finance, 1998. – 1721–1742 p.
10. A. Saunders, M. Cornett. Financial Institutions Management: A Risk Management Approach. – New York: McGraw-Hill, 2019. – 784 p.
11. J. Bessis. Risk Management in Banking. – Chichester: Wiley, 2015. – 872 p.

muhandislik **& iqtisodiyot**

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Abdurahmon Qurbonov

2026. № 1

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S-5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №095310.

**Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod
tumani 15-mavze 19-uy**

+998 93 718 40 07

<https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal>

t.me/yait_2100